

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

O RECENȚĂ BIOGRAFIE A LUI CODREANU

Mircea STĂNESCU⁴³⁸

Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea și căderea „Căpitanului”*, București, Editura „Humanitas”, 2017, 455 p.

Înțelegând că autorul este din Austria, ne așteptam să citim ceva bine documentat, expozitiv și analitic, gen Brigitei Hamann, cu rol de a progresa în înțelegerea subiectului, dacă nu chiar de a mai calma cumva zavera dintre anti- și prolegionari, dar după 50 de pagini lucrarea părea a fi departe de un asemenea deziderat, la fel cum am rămas frapați că autorul – elvețian de origine – se arată deferent față cu memoria Imperiului Cezaro-Crăiesc, un fapt altfel de înțeles, dacă îl luăm ca pe un exercițiu de adeziune față cu Statul de adopție.

Prima impresie a fost că, istoric vorbind, cartea nu este nici rea, nici bună, ci mediocră. Problema reală ar fi însă dacă ar face parte din așa-numita „literatură a holocaustului”, a cărei expresie este dogma preluată de titlul unuia dintre interviurile de presă ale autorului, patent Radu Ioanid & Co, și care în bibliografie se află pe piedestal.

Faptul că lucrarea generează articole de presă – la RFI, „22”, „HotNews” –, situație destul de neobișnuită la noi pentru o producție științifică, este pentru că se pretează la ideologizare („firul roșu” în Istorie), la utilizare propagandistică, la „prezentism” (lectura trecutului prin prisma prezentului). De pildă, autorul folosește excesiv epitetul „naționalism” (care istoric are semnificații multiple), „fanatism”, „exaltare”, „iredentism”, cu rol nu de explicare, ci de incantație pedagogică; apoi, citează pe Petre Pandrea (convenabil, „demascările” de închisoare privind Garda de Fier, dar nu «literatura de sertar», precum Memoriile mandarinului valah), pentru a-l categorisi în același timp – neexplicat și neexplicabil – ca un personaj „care avea să joace un rol dubios în timpul comunismului” (p. 40), adică un fel de «hai să vorbim despre ce n-avem habar».

Primul imbold a fost să lăsăm cartea deoparte, dar am continuat lectura dintr-un soi de automatism profesional, motiv pentru care, ca amatori interesați ai

⁴³⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale.

subiectului, la sfârșitul lecturii ne-am nuanțat opinia inițială și o redăm pe cât putem de scurt.

Studiul este unul de mare întindere (probabil cca 900 de pagini standard), de valoare inegală și de multe ori repetitiv: dacă prima jumătate este neimpresionantă, a doua este remarcabilă – ai spune chiar că reprezintă o altă carte, căci renunță și la epitetele-invective. El prelucrează un material de arhivă bogat și reușește să redea o imagine istorică veridică a Căpitanului. Totodată, îmbină demersul istoric clasic cu o tendință teoretizantă (teoria charismei a lui Max Weber, cea a „ultranaționalismului palingenic” a lui Roger Griffin – ultima modă în materie etc.), o pierdere de vreme și de teren al disciplinei noastre, știință a individualului, a-teoretică și empiric-analitică prin definiție, care are alte resurse ce-i dau forță (demersul comparativ, de pildă).

Acreditarea unei credințe religioase autentice a lui Codreanu și substratul ei mistic, accentul pus pe un model formativ, pedagogic al Legiunii, mutarea atenției de pe structurile ei centrale către cele locale, diversele orientări și grupări interne, distincția operațională între Căpitan și Mișcare, dinamica acesteia din urmă și reorientările operate de lider, calitatea și impactul iconografiei și al cântecelor legionare sunt subteme pe cât de interesante, pe atât de convingător tratate.

Partea cea mai neconvingătoare este prima, care istoric vorbind își propune să înțeleagă nașterea Mișcării Legionare, căci explicația autorului este mai degrabă prolixă: o reacție tradiționalist-conservatoare a populației de după război la provocările modernității, dezorientarea ei spirituală și decalajele regionale.

Apariția unei extreme drepte naționaliste trebuie văzută pe fundalul acestui contrast puternic între diferite stări de spirit, al unei atmosfere sociale neobișnuit de încărcate emoțional, în care ascensiunea socio-politică și națională către o societate modernă a maselor se ciocnea cu o pronunțată frică de pierdere (p. 19).

În fapt, aici este și miza înțelegerii Mișcării care rămâne, în ciuda dinamicii ulterioare, în linii mari aceeași până ce va fi zdrobită în 1948 de regimul comunist.

Teama de Revoluția bolșevică este cea care agregă o reacție locală cu profil distinct (fascism local, dacă preferăm, iar explicația lui Ernst Nolte se verifică pe deplin); sau în termeni proprii lui Codreanu și ai mișcării sale, față de „iudeo-bolșevism”, o asimilare încurajată de prezența în Moldova și Bucovina a unei masive populații evreiești și de proporția militanților de origine evreiască în mișcarea comunistă, atât la Moscova cât și local, pericolul fiind văzut nu ca unul printre altele, nici ca cel mai important dintr-o ierarhie, ci drept vital, existențial. Iar această frică teribilă apare la numeroși contemporani care nu aveau nimic antisemit, precum scriitorul Vintilă Horia, care o enunță expresiv:

Spaima de noapte și de oameni. În curând aveam să știu mai bine despre ce e vorba, căci [era] acel sentiment, până atunci necunoscut, însă atât de clar legat de ceea ce începuse a schița peste lume un teribil pas de dans macabru și care, de la 1917 încoace, avea să se numească revoluție, cuvânt grăitor mai mult decât îmi puteam închipui atunci și decât își pot închipui despre el mulți dintre contemporanii acelu

dezastru. Revoluție, adică întoarcere în timp, revenire antiprogresivă către evuri barbare, în întunericul cărora omul uită că e om. În acea noapte de spaimă înfundată, neexprimată de nimeni cu voce tare, sau poate numai în cuvinte al căror sens nu-l putea prinde, am simțit ceva îngrozitor plutind peste lume, ceva care e încă aici, deasupra noastră, tot atât de intens ca atunci, poate că mai sinistru în această ultimă încercare de a distruge viața .

În mod identic, conflictele din 1922 din Universitate, ale studenților români cu cei evrei, între care unii comuniști, sunt cele care structurează mișcarea, după cum altele o potențează: grevele din anii de criză economică, în care era suspectată pe bună dreptate infiltrarea comunistă, sau Camarila Regală cu Elena Lupescu; impactul cedării Basarabiei și Bucovinei (cu acțiunile trupelor sovietice și populației civile din aceste teritorii, între care numeroși evrei, împotriva armatei și administrației românești în retragere) asupra opțiunii către terorism a Legiunii și a propensiunii sale revoluționare, care a dus la căderea lui Carol al II-lea.

Fără această înțelegere, imaginea rămâne parțială, iar focalizarea asupra efectului, iar nu a ansamblului, în speță a realității care a provocat-o, o face neverosimilă. Ca orice știință, istoria nu este apanajul exhaustivității, ci al selecției, dar este necesar ca ea să fie relevantă, iar nu arbitrară.

Imediat după Războiul pentru Întregirea României, Codreanu nu va mai susține un antisemitism cuzist, antebelic, ci în optica sa se vor agrega diverse elemente, sub presiunea evenimentelor și în mod negativ, reactiv, iar el a avut capacitatea de a structura un model pozitiv, generând o perspectivă coerentă radical diferită de naționalismul antisemit antebelic.

Sentimentul nostru este că autorul înțelege suficient de bine aceste lucruri, dar ca orice universitar care se respectă, nu-și poate da foc la valiză, ba chiar, pentru a-și asigura impunitatea, face și o mică apologie „legii holocaustului“, cea care are rolul de a frâna, dacă nu chiar de a împiedica orice dezbateră consistentă la temă:

În orice caz, statul român a reacționat la tendințele neolegionare. Legea 217/2015 [...]. Până acum, această lege n-a provocat însă o dezbateră serioasă și cuprinzătoare privind locul lui Codreanu în istoria României. Pentru o analiză critică cuprinzătoare a moștenirii legionare în societatea românească și a locului lui Codreanu în istoria contemporană a României, crucială nu este atât legislația, cât inițiativa la nivelul societății, care lasă de dorit. În afara României, Codreanu este astăzi aproape necunoscut. Dar în cercurile de extremă dreaptă i se aduce o anume cinstire (p. 329).

Până la sfântul-așteaptă al apariției unei dezbateri autentice prin intermediul unei legi liberticide, vom încheia prin a spune că este păcat cum prin interviurile din presă autorul cedează unei tentații populiste, inserând narațiunea istorică în fronturile istorico-memoriale și politice de la noi și amalgamând-o temelor: proteste sociale, Biserica Ortodoxă Română, naționalism trans- și anistoric local (și în carte subiectul este, din păcate, la fel de dezolant tratat) ș.a., care probabil, pe lângă întinderea lucrării, vor îndepărta un număr de cititori. Mai mult, și în carte există o suită de

subteme în care promisiunea autorului de analiză contextuală nu este ținută în fața opțiunii pentru esențialism care generează același efect de asimilare bizară și amalgam istoric.

Lucrarea reprezintă – pe jumătate – un punct de pornire pentru o discuție detașată, neideologică, adică ceva ce în genere istoriografia noastră postdecembristă asupra subiectului nu a reușit să producă până acum (atâta putem), iar cea „holocaustistă“ (blocată în câteva dogme și diverse poncife) cu atât mai puțin. Rămâne de văzut care va fi jumătatea ce va conta, dar primele semne indică mai degrabă că lupta împotriva fascismului în disciplina istorie va continua să facă ravagii